

<https://doi.org/10.70728/a.series.ijt.v08.i04.085>

UDK 930.1:94(575.1+47)

<https://orcid.org/0000-0003-1432-7349>

BUXORO AMIRLIGI VA ROSSIYA O‘RTASIDAGI ELCHILIK MUNOSABATLARI TARIXSHUNOSLIGI

Teshayev O‘lmas,

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti ndtm

Samarqand kampusi magistranti

u.teshaev@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotda Buxoro amirligi hamda Rossiya imperiyasi o‘rtasidagi elchilik munosabatlarining tarixshunosligi va manbashunoslik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida mazkur mavzuga oid milliy manbalar — qo‘lyozma asarlar, rasmiy-huquqiy hujjatlar hamda davriy matbuot materiallari tizimli ravishda o‘rganilib, ularning ilmiy ahamiyati yoritilgan. Xususan, XIX asr oxiri va XX asr boshlariga oid manbalarda ikki davlat o‘rtasidagi diplomatik aloqalarning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda ularning siyosiy, iqtisodiy va harbiy jihatlarini ochib berilgan.

Kalit so‘zlar. Diplomatik munosabatlar, elchilik aloqalari, tarixshunoslik, qo‘lyozma manbalar, arxiv hujjatlari, rasmiy-huquqiy hujjatlar, davriy matbuot, elchilik missiyalari, savdo-iqtisodiy aloqalar, savdo yo‘llari, bojxona siyosati, tarixiy tahlil, qiyosiy metod, ilmiy muomala, manbalar tahlili.

Abstract. This study analyzes the historiography and source-based foundations of diplomatic relations between the Bukhara Emirate and the Russian Empire. In the course of the research, national sources related to the topic—manuscripts, official legal documents, and periodical press materials—are systematically examined, and their scientific significance is highlighted. In particular, sources from the late 19th and early 20th centuries reveal the formation, stages of development, and political, economic, and military aspects of diplomatic relations between the two states.

Keywords: diplomatic relations, embassy relations, historiography, manuscript sources, archival documents, official legal documents, periodical press, diplomatic missions, trade and economic relations, trade routes, customs policy, historical analysis, comparative method, academic discourse, source analysis.

Аннотация. В данном исследовании анализируются историография и источниковедческие основы дипломатических отношений между Бухарским эмиратом и Российской империей. В ходе исследования системно изучены национальные источники по данной теме — рукописные произведения, официально-правовые документы и материалы периодической печати, а также раскрыто их научное

значение. В частности, источники конца XIX – начала XX веков освещают формирование, этапы развития дипломатических связей между двумя государствами, а также их политические, экономические и военные аспекты.

Ключевые слова: дипломатические отношения, посольские связи, историография, рукописные источники, архивные документы, официально-правовые документы, периодическая печать, дипломатические миссии, торгово-экономические связи, торговые пути, таможенная политика, исторический анализ, сравнительный метод, научный дискурс, анализ источников.

KIRISH.Buxoro amirligi hamda Rossiya imperiyasi o‘rtasidagi elchilik aloqalariga oid ma’lumotlarni o‘z ichiga olgan milliy manbalar o‘zining xususiyatiga qarab bir necha toifalarga - qo‘lyozma asarlar, rasmiy-huquqiy hujjatlar hamda davriy matbuot materiallariga ajratilib o‘rganiladi. XIX asr oxiri va XX asr boshlariga taalluqli manbalarda Buxoro–Rossiya diplomatik munosabatlarining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari haqida muhim tarixiy dalillar mujassamdir. Jumladan, “Markaziy Osiyo tarixi (Afg‘oniston, Buxoro, Xiva, Qo‘qon)”, “Tarixi amir Haydar”, “Navodir ul-vaqoye”, “Risola yoxud Mang‘itlar saltanatining qisqacha tarixi”, “Tarixi salotini Mang‘itiya”, “Tuhfayi Shohiy”, “Tarixi Salimiy”, “Kashko‘li Salimiy”, “Peterburg safari kundaligi”, “Buxoro xalqining hasrati tarixi” kabi asarlar mazkur yo‘nalishda muhim manbashunoslik ahamiyatiga ega bo‘lgan tadqiqot ob‘ektlari sifatida alohida e’tirof etiladi[1].

Ushbu asarlar sharqshunos va tarixchilar A.A. Semyonov, A.R. Muhammadjonov, L.M. Yepifanova, N. Norqulov, D. Valiyeva, H. To‘rayev, S. G‘ulomov, Q. Yo‘ldoshev, Sh.P. Toshova va boshqalar[2] tomonidan o‘rganilgan. Buxoro amirligi va Rossiya imperiyasi o‘rtasidagi elchilik munosabatlarini tadqiq etishda Mir Abdulkarim Buxoriy, Ahmad Donish, Abdulazim Somiy hamda Mirza Salimbek qalamiga mansub asarlar muhim manbashunoslik ahamiyatiga ega hisoblanadi. Mazkur manbalarda elchilik aloqalarining amaliy jihatlari, jumladan, diplomatik vakillarni qabul qilish marosimlari, protokol talablari hamda Buxoro amirligining Rossiya bilan olib borgan muzokaralari haqida batafsil ma’lumotlar keltirilgan.

Ushbu asarlarni kompleks tahlil qilish natijasida ikki davlat o‘rtasidagi savdo-kommunikatsiya yo‘llari, diplomatik aloqalarning evolyutsiyasi va siyosiy munosabatlarning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash imkoniyati yuzaga keladi. Shu bilan birga, rasmiy hujjatlar mazkur munosabatlarning mazmun-mohiyatini ochib beruvchi birlamchi manbalar sifatida alohida ilmiy qiymat kasb etadi.

Bunday turdagi manbalar qatoriga O‘zR FA Sharqshunoslik instituti fondlarida saqlanayotgan davlatlararo yozishmalar hamda O‘zbekiston Milliy arxivi materiallari kiradi. Xususan, Turkiston general-gubernatori tomonidan elchilarni yuborish va qabul qilish bilan bog‘liq tashkiliy masalalar, moliyaviy xarajatlarni qoplash yuzasidan chiqarilgan farmoyishlar, shuningdek, A. G. Serebrennikov hujjatlar to‘plami mazkur yo‘nalishda muhim tarixiy dalillarni o‘zida mujassam etgan.[3]. Rasmiy hujjatlar ikki davlat o‘rtasidagi savdo aloqalari va siyosiy munosabatlarning yo‘nalishlarini tahlil qilish imkoniyatini beradi. Tadqiqotda “Turkiston viloyatining gazet”, “Туркестанские ведомости” va boshqa davriy matbuot nashrlarida Buxoro va Rossiya o‘rtasidagi diplomatik aloqalarga oid ma’lumotlar

tahlil etilgan[4]. Ta’kidlash lozimki, davriy matbuot materiallarida elchilik safarlari hamda diplomatik qabul marosimlariga doir asosan umumiy va tavsifiy xarakterdagi ma’lumotlar aks ettirilgan. Rus tilidagi manbalar esa Buxoro amirligi bilan Rossiya imperiyasi o‘rtasidagi diplomatik aloqalarni chuqur va tizimli tahlil qilishda muhim ilmiy manba vazifasini bajaradi. Mazkur turdagi asarlarda Buxoro davlatining siyosiy tuzilishi, boshqaruv tizimi, savdo-iqtisodiy aloqalari, harbiy salohiyati hamda xalqaro munosabatlariga oid muhim faktik ma’lumotlar mujassam etilgan.

Shu bilan birga, ushbu manbalar Rossiya imperiyasi ning Turkiston hududini egallashga qaratilgan strategik rejalari shakllanishida ham muayyan darajada xizmat qilgan. Ularni ilmiy tahlil qilish orqali ikki davlat o‘rtasidagi savdo-iqtisodiy, diplomatik hamda harbiy-siyosiy munosabatlarning mazmun-mohiyatini yanada chuqurroq anglash mumkin bo‘ladi.

Elchilar va harbiy mutaxassislar tomonidan yaratilgan asarlar mazmuniga ko‘ra ikki asosiy guruhga ajratiladi. Birinchi guruh umumiy tavsifga ega bo‘lib, unda Buxoro amirligining ichki siyosiy holati, hududning geografik joylashuvi hamda iqtisodiy ko‘rsatkichlari yoritiladi. Ikkinchi guruh esa bevosita diplomatik munosabatlarga bag‘ishlanib, elchilarni qabul qilish tartibi, olib borilgan muzokaralar jarayoni va ikki tomonlama kelishuvlar tafsilotlarini batafsil ochib beradi.

Mazkur manbalar majmui Rossiya imperiyasi ning Turkiston siyosatiga doir strategik yo‘nalishlarini hamda uning Buxoro amirligiga nisbatan tutgan siyosiy pozitsiyasini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Buxoro amirligining geografik, iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy hayotiga oid batafsil ma’lumotlar esa F. S. Efremov, T. Burnashev, E. K. Meyendorf hamda P. Savelev mualliflar asarlarida keng yoritilgan.[5], amirlikning Rossiya imperiyasiga nisbatan “pozitsiyasini” aniqlash va uni tahlil qilish masalasida Budrin, P.I. Demezov, Y.V. Vitkevich, N.P. Ignatyev, N.G. Zalesov, A. Tatarinov va protektoratga aylangandan keyingi davri xususida L.F. Kostenko, I.L. Yavorskiy, V.V. Krestovski asarlarida ma’lumotlar mavjud[6]. Rus tilidagi manbalarda diplomatik munosabatlar, savdo yo‘llarining xavfsizligi, boj to‘lovlarini kamaytirish va rus asirlarini ozod qilish masalalari xususida so‘z yuritilgan. Asirlarning ozod qilinishi Rossiya elchilarining ko‘p talablariga qaramay, amalda kamdan-kam holatda amalga oshirilgan. Shuni alohida qayd etish lozimki, Buxoro amirligi bilan Rossiya imperiyasi o‘rtasidagi munosabatlar tizimida savdo-iqtisodiy aloqalar muhim o‘rin egallagan. Xususan, Rossiya savdogarlari uchun bojxona to‘lovlarini kamaytirish, shuningdek, savdo karvonlari harakatlanadigan yo‘llarning xavfsizligini ta’minlash masalalari ikki tomonlama muzokaralarning doimiy va dolzarb yo‘nalishlaridan biri bo‘lgan. Mazkur omillar ikki davlat o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarning muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘lib, Rossiya imperiyasi ning Turkiston mintaqasiga nisbatan uzoq muddatli strategik rejalari va siyosiy maqsadlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etgan.

Shu nuqtai nazardan, mavjud manbalarni tanqidiy yondashuv asosida hamda boshqa tarixiy manbalar bilan qiyosiy tahlil qilish, ulardagi ma’lumotlarni ilmiy muomalaga kiritish xonliklar davri tarixiga oid qator muhim ilmiy muammolarni hal etishda samarali natijalar beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlariga oid mazkur mavzudagi tadqiqotlar, asosan, Rossiya imperiyasi harbiylari va ma'muriy amaldorlari, sayyohlar hamda tarixiy jarayonlarga qiziquvchi mualliflar tomonidan olib borilgan. Jumladan, A. Semyonov, A. P. Subbotin va I. Yanjul asarlarida Buxoro amirligi hamda Rossiya imperiyasi o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarning o'ziga xos jihatlari atroflicha tahlil qilingan. Elchilik munosabatlari va Rossiyaning harbiy harakatlari jarayonidagi munosabatlar yuzasidan harbiylar A. Shepelev, F.I. Lobisevich, M.A. Terentyev, A.I. Maksheyev va amaldorlar S.V. Jukovskiy, V.V. Zavyalov, F.F. Martens, M. Grulev, A. Gluxovskoy, V. Ignatyev, N. Koldevin, D.N. Logofet, K.K. Abaza asarlarini ko'rsatish mumkin[8]. Mazkur davrga oid tadqiqotlarda Buxoro amirligi hamda Rossiya imperiyasi o'rtasidagi elchilik aloqalari, savdo munosabatlari va harbiy yurishlar masalalari keng yoritilgan. Shu bilan birga, diplomatik aloqalarning yuzaga kelish sabablari, ularning strategik maqsadlari va tarixiy ahamiyati, shuningdek, Buyuk Britaniya bilan Rossiya imperiyasi o'rtasidagi geosiyosiy raqobat hamda Buxoro amirligining protektorat davrida imperiya bilan olib borgan munosabatlari kabi muhim jihatlari ham tahlil etilgan.

Biroq, mazkur tadqiqotlarda ko'pincha biryozlama yondashuv kuzatilib, unda Rossiya imperiyasi Turkiston hududidagi davlatlarga nisbatan ustun va yetakchi kuch sifatida talqin qilinadi. Bu holat esa imperiya davri tarixshunosligida diplomatik munosabatlarni o'rganish o'ziga xos ideologik qarashlar asosida olib borilganligini ko'rsatadi.

Xususan, XVIII asrning 70-yillarida Buxoro amirligidan Rossiya imperiyasi ga Ernazar Maqsud o'g'li boshchiligida elchilik yuborilgan. Davrga oid ilmiy ishlarda ushbu elchilikning natijalari asosan Yekaterina II tomonidan taqdim etilgan sovg'a-salomlar evaziga Buxoroda madrasa qurilganligi haqidagi ma'lumotlarni qayd etish bilan cheklanib, voqeaning kengroq siyosiy va diplomatik ahamiyati yetarli darajada chuqur tahlil qilinmagan.[9]. Mazkur davr adabiyotlarida shakllangan bunday qarash keyingi davrlarda ham davom ettirib kelindi va Ernazar elchi madrasasining qurilishi Buxoro-Rossiya elchilik munosabatlarida do'stlik va madaniy aloqalarga misol sifatida ko'rsatildi. Ammo, shu paytga qadar mazkur ma'lumotlar hujjatlarga asoslanmagan bo'lib, bunday qarashlarni O'zMA fondida saqlanadigan vaqf hujjati inkor qiladi. Unda mazkur madrasa Ernazar Maqsud o'g'lining shaxsiy mablag'i hisobiga qurilganligi ko'rsatilgan. Rossiya imperiyasi davri asarlarida Buxoro amirligi va Rossiya imperiyasi o'rtasidagi diplomatik munosabatlar imperiyaning mintaqadagi hukmronlikka intilishi, savdo yo'llarining xavfsizligini ta'minlash va inglizlar bilan raqobat olib borish kabi yondashuvlar asosida yoritilgan. Rasmiy vakillar protektorat davrida Buxoro amirligining Rossiya imperiyasi bilan munosabatlari xususida imperiyaning amirlikni nazorat qilish siyosati haqidagi qarashlarni ilgari surganlar.

XX asrning 20–50-yillari tarixshunosligida Buxoro amirligi hamda Rossiya imperiyasi o'rtasidagi elchilik aloqalarini mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida tadqiq etish hali shakllanmaganligi kuzatiladi. Mazkur davrda aynan diplomatik munosabatlarga bag'ishlangan alohida tadqiqotlar deyarli yaratilmagan bo'lsa-da, imperiyaning tashqi siyosati, Turkiston hududining bosib olinishi hamda mintaqada Buyuk Britaniya va Rossiya imperiyasi o'rtasida kechgan geosiyosiy raqobatga bag'ishlangan ishlarda ushbu masalaga oid ayrim fikrlar va konseptual yondashuvlar uchraydi.

Ushbu bosqichda mavzuga bilvosita daxldor bo'lgan ilmiy izlanishlar qatoriga M.N. Pokrovskiy, S.P. Pokrovskiy, A.L. Popov, O.V. Maslova, P.P. Ivanov hamda A.R. Muhammadjonovlarning ishlari kiritiladi. Shuningdek, Y.N. Kusheva, Y.V. Bunakov, A.A. Semyonov va G.N. Chabrov kabi mualliflarning maqolalarida ham ikki davlat o'rtasidagi diplomatik aloqalarning ayrim jihatlarini yoritilgan.

Mazkur davr tadqiqotlarida asosiy e'tibor Rossiya imperiyasining Turkiston hududiga kirib borish jarayoni hamda uning iqtisodiy manfaatlariga qaratilgan. Xususan, M.N. Pokrovskiy asarlarida bu jarayon ko'proq mustamlakachilik nuqtayi nazaridan talqin etilib, Rossiyaning harbiy yurishlari bilan bir qatorda diplomatik faoliyati ham keng yoritilgan. Ikki davlat o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qilishda geosiyosiy omillar, Buyuk Britaniya bilan raqobat va savdo aloqalari muhim omil sifatida ko'rilgan. Y.N. Kusheva va Y.V. Bunakov tadqiqotlarida esa Rossiya imperiyasining Turkiston davlatlari bilan aloqalari asosan iqtisodiy nuqtayi nazardan izohlangan.

XX asrning 20–50-yillariga oid ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, Buxoro amirligi va Rossiya imperiyasi o'rtasidagi elchilik munosabatlarini kompleks va maxsus tarzda o'rganishga qaratilgan tadqiqotlar deyarli mavjud bo'lmagan. Shu sababli mavjud izlanishlarda barcha elchilik missiyalari to'liq qamrab olinmagan. Ayniqsa, 1868 va 1873-yillardagi shartnomalardan keyingi, ya'ni amirlikning protektorat davrida Rossiya bilan aloqalari yetarli darajada tadqiq etilmagan.

Tarixiy tafakkurning tizimlashuvi va metodologik yondashuvlarning shakllanishi XX asrning 40-yillaridan boshlab sezilarli darajada faollashadi. Bu davr tadqiqotlarida Rossiya imperiyasining Turkistonni egallashga qaratilgan siyosati nisbatan ochiqroq tahlil qilina boshlagan. Ayrim ishlarda ikki tomonlama munosabatlar iqtisodiy manfaatlar bilan izohlansa, boshqalarida Buyuk Britaniya va Rossiya o'rtasidagi geosiyosiy qarama-qarshilik ustuvor omil sifatida ko'riladi. Shu jihatdan mazkur tadqiqotlarni mazmuniga ko'ra ikki asosiy yo'nalishga — iqtisodiy omillar asosidagi yondashuv hamda geosiyosiy raqobat konsepsiyasiga ajratish mumkin.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

XX asrning 60–80-yillarida sovet tarixshunosligida ushbu masalani o'rganish yangi bosqichga ko'tarildi. Bu davrda G.A. Mixalyova, H.Z. Ziyoyev, N.A. Xalfin, P.Y. Matviyevskiy, T.G. Tuxtametov, X.G'. G'ulomov kabi olimlar tomonidan qator ilmiy ishlar amalga oshirildi. Shu bilan birga, elchilar esdaliklari va memuar manbalarni o'rganish D.Y. Arapov, B.V. Lunin, L.G. Levteyeva tomonidan rivojlantirildi.

Biroq mazkur davr tadqiqotlarida sovet mafkurasi ta'siri yaqqol seziladi. Jumladan, Buxoro amirligining Rossiya bilan munosabatlarga tashabbuskorligi, o'zaro manfaatli savdo aloqalari va ittifoqchilikka intilishi kabi g'oyalar ilgari surildi. Shu bilan birga, Rossiya imperiyasining Turkistonga kirib kelishi "progressiv hodisa" sifatida talqin qilindi. Natijada tarixiy jarayonlar ko'pincha Rossiya nuqtayi nazaridan yoritildi.

Masalan, G.A. Mixalyova o'z tadqiqotlarida diplomatik aloqalarni iqtisodiy manfaatlar bilan bog'lab, Rossiyaning savdo siyosatini asosiy omil sifatida ko'rsatgan. H.Z. Ziyoyev va X.G'. G'ulomov esa Rossiyaning mintaqaga qiziqishini savdo va harbiy strategiya bilan izohlagan. N.A. Xalfin esa Turkistonni "ilmiy o'rganish" va savdo aloqalarini rivojlantirish g'oyalari orqali tarixiy jarayonlarga izoh bergan.

Umuman olganda, mazkur davr tadqiqotlari ikki asosiy metodologik yo‘nalishda olib borilgan: birinchisi - Rossiya imperiyasining Turkistonni egallashini “ijobiy” hodisa sifatida asoslashga qaratilgan yondashuv; ikkinchisi esa savdo-iqtisodiy va diplomatik aloqalarni alohida ilmiy muammo sifatida tahlil qilishga intilgan yo‘nalishdir.

1960-yillardan keyin tarixshunoslikda muammoni talqin etishda ma’lum o‘zgarishlar yuz berdi. Endilikda diplomatik munosabatlar tor doirada emas, balki Rossiya va Turkiston davlatlari o‘rtasidagi aloqalarning umumiy evolyutsiyasi kontekstida o‘rganila boshlandi. Bunda asosiy urg‘u savdo-iqtisodiy aloqalarga berildi. Shu bilan birga, ayrim tadqiqotlarda Rossiyaning mustamlakachilik siyosatini ikkinchi darajaga tushirish tendensiyasi ham kuzatildi.

Mazkur yo‘nalishda H. Ziyoyev va X. G‘ulomov tadqiqotlari nisbatan xolis yondashuvi bilan ajralib turadi. A. Xoliqulov esa Mang‘itlar davrida Buxoro amirligining tashqi siyosatini o‘rganib, elchilik almashinuvi va diplomatik missiyalarning amaliy faoliyatini tahlil qilgan. XIX asr oxiri - XX asr boshlaridagi munosabatlar esa R.E. Xoliqova tomonidan chuqur tadqiq etilgan.

Bundan tashqari, R.R. Alimova, M. Sodiqov, A.M. Malikov, D.M. Jamolova, G.M. Taniyeva kabi tadqiqotchilar mavzuning turli jihatlarini — savdo aloqalari, manbashunoslik masalalari va alohida elchilik missiyalarini yoritganlar. Shu davrda qo‘lyozma manbalar va arxiv hujjatlaridan keng foydalanish yo‘lga qo‘yildi. D. Valiyeva, B. Mannonov, O.A. Klichevlarning ishlari bu borada muhim ahamiyat kasb etadi.

Natijada ilmiy muomalaga yangi faktik materiallar kiritilib, elchilik missiyalarining vazifalari, ularning natijalari hamda savdo-iqtisodiy aloqalarning rivojlanish xususiyatlari ancha chuqurroq o‘rganildi. Xususan, X.G‘. G‘ulomov tadqiqotlarida XIX asr o‘rtalarigacha bo‘lgan siyosiy munosabatlar tahlil qilingan bo‘lsa, R.E. Xoliqova protektorat davridagi aloqalarni keng yoritgan.

Mustaqillik davri tarixshunosligida esa mazkur masala yanada kengroq — xalqaro siyosiy jarayonlar kontekstida ko‘rib chiqila boshlandi. Ilgari ustun bo‘lgan biryoqlama yondashuvlar qayta ko‘rib chiqilib, diplomatik missiyalar faoliyati tanqidiy tahlil qilindi. Masalan, A.F. Negri boshchiligidagi elchilik faoliyati natijalari keyinchalik Rossiyaning harbiy-strategik maqsadlariga xizmat qilgani aniqlangan.

MDH mamlakatlari tarixshunosligida ham mazkur masala alohida ilmiy muammo sifatida o‘rganilmoqda. 1991-yildan keyingi tadqiqotlarda L.M. Smirnova, A.G. Dankov, N.V. Terentyeva kabi olimlar ushbu jarayonni Markaziy Osiyodagi ingliz-rus raqobati doirasida tahlil qilganlar. O.A. Chernov, O.A. Yegorenko, S.N. Brejneva, R.Y. Pochekayev Rossiyaning harbiy yurishlari va protektorat davridagi siyosatini o‘rganganlar.

Savdo-iqtisodiy munosabatlar V.N. Shkunov va M.M. Imasheva tomonidan tadqiq etilgan bo‘lsa, alohida elchilik missiyalari faoliyati D. Sapunov, V.A. Shkerin, G.P. Matviyevskaya, A.V. Postnikov, V.I. Garanin kabi olimlar ishlarida yoritilgan. Shuningdek, Tojikiston, Qozog‘iston va Qirg‘iziston olimlari ham ushbu mavzuga murojaat qilganlar.

Mazkur tadqiqotlarda asosan Buyuk Britaniya va Rossiya o‘rtasidagi geosiyosiy raqobat hamda bu jarayonda Buxoro amirligining tutgan o‘rni tahlil qilinadi. Rossiya elchilik missiyalari, jumladan, P.I. Demezov, A.F. Negri va K.F. Butenev faoliyati geosiyosiy manfaatlarni amalga oshirish vositasi sifatida baholanadi.

XULOSA

Umuman olganda, MDH davlatlari tarixshunosligida Buxoro–Rossiya elchilik munosabatlari ko‘proq ingliz-rus raqobati kontekstida o‘rganilib, Rossiyaning mintaqadagi siyosiy va harbiy ekspansiyasi asosiy tadqiqot obyekti sifatida talqin qilinadi. Shu bilan birga, elchilik missiyalari faoliyati ham imperiyaning mintaqadagi ta’sirini mustahkamlashga xizmat qilgan muhim omil sifatida baholanadi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Tarixi amir Haydar. O‘zR FA SHI qo‘lyozmalar xazinası. Inv. № 1836.
2. Семенов А.А. К истории дипломатических сношений между Россией и Бухарой в начале XIX в. // Известия АН Уз ССР. – Ташкент, 1951. № 1. – С. 85-95
3. Центральный государственный исторический архив УзССР. Путеводитель. Сост. Агафонова З.И., Халфин Н.А. – Ташкент, 1948. – С. 13-26, 30-32, 145-146
1. Кличев О.А. Бухоро-Санкт-Петербург: элчилик қабуллари (1867-1917 йй.). – Бухоро, 2022. – 300 б.
2. Ефремов Ф.С. Странствование Филиппа Ефремова в Киргизской степи, Бухарии... – 160 с
3. Будрин. Русские в Бухаре 1820 году. (Записки очевидца)... – 45 с
4. Семенов А. Изучения исторических сведений о Российской внешней торговле и промышленности с половины XVII столетия по 1858 г.
5. Шепелев А. Материалы для история Хивинского похода 1873 года. Очерк военных и дипломатических отношений России с Среднею Азию. – Ташкент, 1879. – 87 с.
6. Шубинский П.П. Бухарские посольства при дворе Екатерины II // Исторический вестник, № 2. 1897. – С.